

MËSIMDHËNIA E HISTORISË MODERNE TË EUROPËS JUGLINDORE
Materiale Mësimore Plotësuese

Luftërat Ballkanike

Mësimdhënia e Historisë Moderne të Europës Juglindore. Materiale mësimore plotësuese. Redaktor për botimin në gjuhën shqipe: Helian Demiri

Titulli në origjinal: Teaching Modern Southeast European History, Alternative Educational Materials, The Balkan Wars (*Mësimdhënia e Historisë Moderne të Europës Juglindore, Luftërat Ballkanike*), Selanik, 2009

Përkthyen nga anglishtja: Danjela Shkalla, Lumnis Çela, Sonila Danaj, Ymer Leksi

Redaktor gjuhësor: Prof. Dr. Tomor Plangarica

Recensentë për botimin në gjuhën shqipe: Prof. Dr. Xhevat Lloshi, Prof. Dr. Remzi Përnaska

Faqësja dhe botimi: Shtypshkronja „Obod” ad Cetinje

Numri i kopjeve: 700

Ky botim është financuar nga Bashkimi European

The European Union's Instrument for Pre-accession Assistance (IPA)

“The contents of this publication are the sole responsibility of the author and can in no way be taken to reflect the views of the European Union.”

Përmbajtja e këtyre librave është përgjegjësi vetëm e autorëve dhe nuk mund të thuhet se paraqet pikëpamjet e Bashkimit European

Raportues i CDRSEE-së në bordin drejtues të *Projekti i Historisë së Përbashkët*: Costa Carras

Drejtor ekzekutiv: Nenad Šebek

Drejtor i programeve: Corinna Noack-Aetopoulos

Koordinatorë të projektit: Antonis Hadjiyannakis, Zvezdana Kovač, Jenny Demetriou & Susan Nadeau Bustamante

Sponsorë për botimin në gjuhën shqipe:

THE PUBLICATIONS AND TEACHER TRAINING ACTIVITIES OF THE JOINT HISTORY PROJECT HAVE BEEN MADE POSSIBLE THROUGH THE KIND FINANCIAL BACKING OF THE FOLLOWING:

Copyright: Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe (CDRSEE)

Krispou 9, Ano Poli, 54634 Thessaloniki, Greece

Tel.: +30 2310 960820-1; Fax: +30 2310 960822

e-mail: info@cdrsee.org, web: www.cdrsee.org

ISBN: 978-9928-133-00-7

MËSIMDHËNIA E HISTORISË MODERNE TË EUROPËS JUGLINDORE
M a t e r i a l e M ë s i m o r e P l o t ë s u e s e

LIBRI I PUNËS 3

Luftërat Ballkanike

Redaktorë: VALERI KOLEV dhe KRISTINA KOULOURI
Redaktore e përgjithshme e serisë: KRISTINA KOULOURI
Redaktor për botimin në gjuhën shqipe: HELIAN DEMIRI

Botimi i dytë

Cetinë 2012

PASQYRA E LËNDËS

Hyrje	13
Kronologji	17
KAPITULLI I: Ekonomia dhe shoqëria	23
Ia. Popullsia	24
Tab. 1: <i>Rritja e popullsisë së Ballkanit në vitet 1878-1912</i>	24
Fig. 1. Manastiri/Bitola	24
Tab. 2: Popullsia e qyteteve dhe e kryeqyteteve në shtetet kombëtare të Ballkanit gjatë viteve 1860-1910	25
Fig. 2. Gra në Kostur, fillimi i shekullit të 20-të	26
Tab. 3: <i>Llogaritjet e popullsisë në provincat europiane të Perandorisë Osmane për vitin 1911</i>	26
Harta 1: Vilajeti i Kosovës, 1900.	27
Fig. 3. Një ditë e zakonshme në tregun e Selanikut	27
Fig. 4. Tregu i bagëtive në Stamboll	28
Tab. 4: Përbërja etnike e popullsisë së Stambollit në vitin 1897	28
Fig. 5. Një ditë e zakonshme në tregun e Prishtinës (fundi i shek. të 19-të)	29
Fig. 6. Barinj në Epir, viti 1912	29
Tab. 5: Emigrimi nga shtetet kombëtare ballkanike jashtë Europës, 1876-1915	30
I-1. Edit Durhami përshkruan pazarin e Prizrenit, 1909	30
I-2. Një emigrant grek në Shtetet e Bashkuara, Stiv Haxhisi tregon përvojën e tij	31
Ib. Ekonomia	32
Tab. 6: <i>Buxhetet e shteteve ballkanike, 1898-1912</i>	32
Tab. 7: <i>Struktura e shpenzimeve shtetërore për frymë në vitin 1911</i>	32
I-3. Bujqësia në Maqedoninë Osmane gjatë viteve 1900	33
Fig. 7. Manifaktura e tekstileve e vëllezërve Saias në Selanik.	33
Tab.8a: <i>Eksportet e Ballkanit 1901-1911</i>	34
Tab.8b: <i>Importet e Ballkanit 1901-1911</i>	34
Fig. 8. Mjetet e transportit në Shqipërinë e fillimshekullit të 20-të	35
Tab. 9: <i>Linjat hekurudhore funksionuese në Ballkan, 1870-1912</i>	36
I-4. Analizë e sistemit hekurudhor bullgar, kryer nga shefi i Shtabit të Ushtrisë Bullgare, gjenerali Fiçev	36
Tab.10: <i>Telegrafi në vitin 1910</i>	37
Fig. 9. Vila Allatini në Selanik, 1913	37
Ic. Kultura	38
Fig. 10. Orë historie në një shkollë të mesme për vajza, Athinë 1911	38
I-5. Një djalë hebre përshkruan përvojën e tij në shkollë, në Selanik, 1904	39
Tab.11: <i>Analfabetizmi në fillim të shekullit të 20-të</i>	40
Tab.12: <i>Shkollat fillore dhe nxënësit në Europë (fundi i shek. të 19-të – fillimi i shek. të 20-të)</i>	40

- Fig. 11. Gra hebreje duke kërcyer, Selanik 41
- Fig. 12. Gratë endëse, Avdela 1907 – filmi i parë në Ballkan 41

KAPITULLI II: Politikat 43

Ila. Ideologjitë paraprijëse	44
Harta 1: Aspiratat kombëtare të vendeve të Ballkanit	44
Fig.13. <i>Sholla e Rumanisë</i> (karikaturë rumune, 1913)	44
Tab.13: <i>Statistika kontradiktore për Maqedoninë</i>	45
Il-1. Ajo çka priste një ushtar serb	45
Il-2. Ideologjia e sakrificës e një ushtari rumun	46
Il-3. Turqit dhe osmanizmi	46
Il-4. Ndjenjat e fshatarëve të krishterë ndaj Turqve te Rinj në Maqedoninë Osmane	46
Il-5. 14 Pikat e Hasan Prishtinës	47
Fig.14. Komitë në krahinën e Kosturit, në fillim të shekullit të 20-të.	48
Il-6. Ideja për një Lidhje Ballkanike nga Ivan Vazovi, poet bullgar	48
Il-7. Bashkimi Ballkanik sipas idesë së Partisë Socialdemokrate Serbe	49
A. Nga fjala e udhëheqësit të Partisë Socialdemokrate Serbe, Dimitrije Tucoviç, në një miting proteste kundër luftës, në vitin 1912	49
B. Nga fjala e deputetit socialdemokrat serb, D. Lapçeviç, në Asamblenë Kombëtare, më 7 (20) tetor 1912	49
Il-8. Raport i Komitetit Qendror të Partisë Socialdemokrate Punëtore Bullgare (krahu i majtë), drejtuar BNS-së, 1912	49
Il-9. Raport i Federatës Socialiste të Selanikut, dërguar BNS-së në vitin 1913	50
Tab.14: <i>Burimet njerëzore gjatë Luftërave Ballkanike 1912-1913</i>	51
Il-10. Artikull i një gazete malazeze, lidhur me qëllimet e luftës, 1912	51
Il-11. Gazeta bullgare e partisë në pushtet rreth konfliktit serbo-bullgar për Maqedoninë, 1913	51
Fig.15. Shqipëria duke mbrojtur Shkodrën dhe Janinën nga Mali i Zi-majmuni, Greqia – tigri, dhe Serbia - gjarpri	52
Fig.16. Rumania paraqitet si bartëse e qytetërimit europian	53
Il-12. Shpjegimi i interesave rumunë nga një historian profesionist bërë menjëherë pas Luftërave Ballkanike	54
Ilb. Çështja Lindore	54
Il-13. Përshkrimi i Çështjes Lindore nga një historian francez, 1898	54
A. Islamizmi përballë krishterimit	54
B. Perandoria Osmane dhe popujt e Ballkanit	55
C. Koncerti europian	55
Fig.17. Dordoleci i shkëlqyer (karikaturë nga E. Muanovic, Beograd, 1912)	56
Fig.18. Lopa e qumështit (karikaturë osmane e vitit 1909).	57
Il-14. Roli i Fuqive të Mëdha, përshkruar nga një revolucionar maqedonas prej Velesit	57
Il-15. Qarkore e ministrit rus të Punëve të Jashtme, Sazonov, dërguar përfaqësuesve diplomatikë jashtë vendit, 18 tetor 1912	57
Il-16. Një "monark i mirë"	58
Il-17. Artikull në një gazetë rumune, 16 qershor 1913 – dita e sulmit bullgar kundër Serbisë	58
Il-18. Pjesë nga libri i një politikani rumun	58

Il-19.	Ndarja e plaçkës së luftës	59
Fig.19.	Europa dhe fëmijët e tërbuar (karikaturë rumune, 1913).	59
Ilc. Pritja dhe shpallja e Luftës		59
Il-20.	Perandoria Osmane nuk e priste luftën	59
Il-21.	Shpallja e luftës kundër Perandorisë Osmane nga mbreti grek George I, 5 tetor 1912	60
Il-22.	Mbreti Ferdinand i Bullgarisë shpall luftën kundër Perandorisë Osmane, 5 tetor 1912	60
Fig.20.	Udhëtim për qejf (karikaturë osmane, 5 tetor 1912)	61
Il-23.	Deklaratë drejtuar ushtarëve nga komandanti i Ushtrisë Lindore Turke, Abdullah pasha, 8 tetor 1912	61
Fig. 21.	Ballkani kundër tiranit, 5 tetor 1912 (litografi greke)	62
Il-24.	Në Serbi pritet lufta, 8 tetor 1912	62
Il-25.	Një bullgar përshkruan ndjenjat e popullit përpara luftës	62
Il-26.	Fragmente të shkëputura nga dy gazeta që botoheshin në shqip, jashtë vendit dhe që shprehin dy qëndrime të ndryshme ndaj Luftës së Parë Ballkanike	63
	A. Nga një gazetë e botuar në Boston	63
	B. Nga një gazetë që botohej në Sofje	63
Fig. 22.	Duke dhënë lamtumirën - në Sofje dhe në Stamboll	64
Il-27.	Pjesë nga Traktati i Aleancës ndërmjet Mbretërisë së Greqisë dhe Mbretërisë së Serbisë, nënshkruar më 19 maj (1 qershor) 1913	64
Fig. 23.	Malazet të gëzuar prej shpalljes së luftës, 1912	65
Il-28.	Deklaratë e mbretit Nikolla të Malit të Zi, 27 korrik 1913	65
Il-29.	Deklaratë e mbretit Konstandin të Greqisë, 21 korrik 1913	65
Il-30.	Gazetat dhe opinioni publik në Rumani në prag të pushtimit të Bullgarisë nga Rumania, gjatë Luftës së Dytë Ballkanike	66
	A. <i>Ne duam luftë</i>	66
	B. <i>Turma ishte gjigante</i>	66
Fig.24.	Hora – valle tradicionale rumune. Ushtarë rumunë që kërcejnë gjatë rrugës për në Bullgari	66
Il-31.	Artikull në një gazetë rumune, ku bëhen përpjekje të shpjegohen arsyet dhe qëllimet e pushtimit të Bullgarisë nga Rumania	67
Il-32.	Deklaratë e kryeministrit bullgar, S. Danev, mbi pushtimin rumun të Bullgarisë	67

KAPITULLI III: Shoqëritë gjatë Luftës 69

IIIa. Frontet e Luftës		70
Fig. 25.	Ushtria bullgare	70
III-1.	Përshkrim i fitores së ushtrisë serbe në Kumanovë	71
Fig. 26.	Përshëndetja e fundit (beteja e Kumanovës)	71
III-2.	Ushtria greke merr Selanikun	71
Fig. 27.	Princi trashëgimtar i fronit të Greqisë marshon në Selanik	72
Fig. 28.	Mbretit Nikolla të Malit të Zi i dorëzohet flamuri turk, pasi trupat e tij futen në Shkodër, prill 1913	73
Fig. 29.	Mbreti bullgar Ferdinandi, mbi gërmadhat e kalasë së Kavallës	73
Fig. 30.	'Vëllazëria' greko-bullgare, karikaturë rumune	74
III-3.	Një ushtar serb ndihmon fëmijët turq	74

Fig. 31.	Fëmijë turq duke nderuar ushtarët serbë, 1912	75
III-4.	Riza Nuri shpjegon shkaqet e humbjes së osmanëve	75
III-5.	Major Milovan Gavriloviçi përshkruan mënyrën se si e kapi Shukri pashën	76
III-6.	Raport i atasheut ushtarak francez në Sofje, ku shpallet marrja e kalasë së Edrenesë nga ushtria bullgare	77
III-7.	<i>Adrianopoja ra!</i> (artikull në një gazetë rumune)	77
Fig. 32.	Zgjidhja e konfliktit turko-bullgar (karikaturë rumune, 1913)	78
IIIb. Jeta në front		79
III-8.	<i>Nga Mali Starac në Manastir: Ditari i një ushtari në Njësinë Mjekësore Danubiane paraqet gjendjen e ushtrisë serbe (Beteja e Kumanovës)</i>	79
III-9.	Përshkrim i vuajtjeve të kuajve, bërë nga një toger turk	79
Fig. 33.	Transportimi i ushtarëve të plagosur nga porti i Selanikut	80
III-10.	Gjendja e ushtrisë bullgare në Traki, përshkruar nga një francez	80
Fig. 34.	Mjeku çek, dr. Jan Leviti, në spitalin "Rrethi i Motrave Serbe"	80
III-11.	Një mjek kroat shpreh ndjenjat e tij pas një vizite në fushën e betejës pranë lumit Marica	80
III-12.	Izet Fuad pasha përshkruan mungesën e bukës për ushtarët turq	81
III-13.	Fragment nga kujtimet e një ushtari rumun	82
Fig. 35.	Kamp grek në rrethinat e Ksanthit	82
III-14.	Fragment nga ditari i Vasilis Surapasis, vullnetar grek	82
III-15.	Morali i ushtrisë bullgare (Analizë e shefit të Shtabit të Ushtrisë Bullgare, disa vite pas luftës)	83
III-16.	Kalimi i një ure të varur ushtarake mbi Danub, në Korabia (Nga kujtimet e një oficeri rumun)	83
III-17.	Takimi i ushtarëve turq me ata malazez në Shkodër, pasi qyteti ishte dorëzuar	83
IIIc. Lufta paralel		84
III-18.	Letër nga Ipokrat Papavasiliu, dërguar gruas së tij, Aleksandrës	84
III-19.	Komisioni Karnegi për Paqe Ndërkombëtare komenton humbjet 'paralele' nga djegia e fshatrave dhe nga eksodi i njerëzve	85
Fig.36.	Rrënojat e Serresit	85
III-20.	Largimi i myslimanëve, tetor 1912	86
III-21.	Ekzarkati Bullgar përpiqet të konvertojë myslimanët bullgarishtfolës në të krishterë	86
Fig.37.	Një karvan i Kryqit të Kuq Bullgar	86
III-22.	Raport mbi konvertimin e myslimanëve në të krishterë në Malin e Zi, 1913	87
III-23.	Deklaratë zyrtare e Shtabit të Përgjithshëm Bullgar kundër akteve të dhunës	87
III-24.	Shkatërrimet e shkaktuara nga lufta në fshatrat pranë Shkodrës dhe vuajtja e njerëzve që përpiqen të gjejnë një arsye "bindëse" për mjerimin e tyre (Rrëfim nga Meri Edit Durham)	88
Fig.38.	Njerëz të varfër e të uritur, të cilët pushtuan kopshtin e Konsullatës Italiane në Shkodër	89
Fig.39.	Bullgarët shpërndajnë bukë për popullin e uritur të Andrianopojës, prill 1913	89
IIId. Në prapavijat e frontit të luftës		90
III-25.	Përshkrimi i Beogradit nga një korrespondent i një gazete kroate	90
III-26.	Përshkrim i Stambollit nga një gazetar francez	91

Fig.40.	Shpërndarje ndihmash për familjet e ushtarëve të mobilizuar në luftën rumuno- bullgare, 1913	92
III-27.	Situata në Shkodër gjatë rrethimit të qytetit, e përshkruar nga një gazetar italian	92
Fig.41.	Në Cetinjë – gra, fëmijë dhe ushtarë të plagosur	93
III-28.	“Gruaja serbe”	93
III-29.	Një grua greke e shtresës së lartë shërben si infermiere dhe shkruan për këtë përvojë	94
Fig.42.	Gra serbe që mësojnë përdorimin e armëve, 1912	94
Fig.43.	Infermiere me pacientë ushtarakë, rreth vitit 1913	94
Fig.44.	Gra turke që shërbejnë si infermiere në Stamboll, 1912	95
Fig.45.	Të burgosur shqiptarë në Beograd, 1912	95
III-30.	Incident midis civilëve bullgarë dhe ushtarëve të armatosur rumunë në një tavernë në Bullgari (Përshkruar nga një oficer rumun)	96
III-31.	Turqit dhe hebrenjtë në Beograd gjatë Luftës së Parë Ballkanike	96
III-32.	Fëmijë që luajnë luftash në Beograd	96
Fig.46.	Fëmijë që luajnë luftash në Vranjë, Serbi	97
Fig.47.	Fëmijë që shërbejnë si infermierë në Podgoricë	98
Fig.48.	Komiteti i grave serbe të Kryqit të Kuq në Nju-Jork, që u themelua për të ndihmuar në mbledhjen e ndihmave për të plagosurit	98
III-33.	Veprimtari për grumbullimin e parave në Kroaci, për “vëllezërit sllavë të jugut”	99
Fig.49.	Vullnetar qipriot në Luftërat Ballkanike	99
III-34.	Vullnetarë dhe ndihma në para nga Qiproja	99
III-35.	Shtësit bullgarë të qumështit në Stamboll	100
Fig.50.	Reklamë qumështi në Greqi	101

KAPITULLI IV: Fushat e betejës dhe spektatorët 103

IVa. Provincat ballkanike të Perandorisë Osmane	103	
IV-1.	Vendime në lidhje me qëndrimin që duhet të mbajë Shqipëria në rast të një lufte ballkanike – 14 tetor 1912	104
IV-2.	Herbert Adams Gibonsi shkruan për qëndresën që bëri Shkodra	104
Fig.51.	Përpara se të largoheshin nga Shkodra: një nënë malazeze dhe i biri i saj përpara varrit të të atit	104
IV-3.	Telegram i Kryetarit të Qeverisë së Përkohshme të Vlorës, drejtuar ministrave të Punëve të Jashtme të Malit të Zi, Serbisë, Bullgarisë dhe Greqisë, 29 nëntor 1912	105
Fig.52.	Kryengritës shqiptarë nga Mirdita që përgatiten të shkojnë në luftë kundër ushtrisë turke, 1912 (përpara Luftës Ballkanike)	105
IV-4.	Relacioni i konsullit austro-hungarez, dërguar Ministrisë së Punëve të Jashtme të Perandorisë Austro-Hungareze, Vlorë, 30 Nëntor 1912	105
IV-5.	Rreziqet që mund të sillte për paqen në Europë përcaktimi i kufijve të Shqipërisë – këndvështrim francez	106
IV-6.	Memorandum i një grupi intelektualësh maqedonas që jetonin në Shën Peterburg, më 7 qershor 1913, drejtuar “Qeverive dhe shoqërisë së shteteve aleate të Ballkanit”	106
Fig.53.	Diplomatë dhe përfaqësues ushtarakë grekë e serbë në malin Kajmakçalan për të biseduar caktimin e kufijve për copëtimin e Maqedonisë.	107
IV-7.	Ideja e një Maqedonie autonome, e vënë në pikëpyetje nga një gazetar francez, gusht 1912	107

IVb. Territoret ballkanike të Austro-Hungarisë	108
IV-8. <i>“Lufta në Ballkan 1912/13”</i> , libër i botuar në vitin 1914, në Lubljanë, Slloveni	108
IV-9. Këndvështrim slloven mbi situatën në Maqedoni	108
IV-10. <i>“Obzor” (Horizonti)</i> , gazetë e përditshme në Zagreb, 10 tetor 1912	109
Fig.54. Karikaturë kroate, 1912	110
IV-11. Autoritetet vendore habsburgase morën masa të veçanta në Bosnjë-Hercegovinë	110
IV-12. Ndalim i manifestimeve për mbledhjen e vullnetarëve në Bosnjë-Hercegovinë	111
IV-13. Vullnetarë serbë në Bosnjë-Hercegovinë	111
KAPITULLI V: Pas Luftës	113
Va. Pasojat politike	113
Tab.15: <i>Sipërfaqja dhe popullsia e shteteve të Ballkanit para dhe pas Luftës</i>	113
Harta 2 dhe 3: <i>Ndryshimet territoriale në Ballkan Traktati i Londrës dhe Traktati i Bukureshtit</i>	114
V-1. <i>Finis Turquiae?</i> – koment i një gazetari francez, shkurt 1913	115
V-2. Fragment i shkëputur nga një artikull i një gazete bullgare, 26 korrik 1913	115
V-3. Nga fjalimi i Jovan Skerliçit, shkrimtar dhe deputet në Asamblenë Kombëtare të Serbisë, më 18 tetor 1913	115
Fig.55. <i>Çlirimi i Greqisë së robëruar</i> (litografi greke)	116
Fig.56. Konferenca e Paqes e Bukureshtit (karikaturë rumune)	117
V-4. Pasojat e Luftërave Ballkanike për Rumaninë, sipas vlerësimit të historianit rumun Konstantin Kiritesku	117
Fig.57. Flamurët e Fuqive të Mëdha mbi Kalanë e Shkodrës, maj 1913	117
Fig.58. Ushtria serbe në Manastir	118
V-5. Kujtimet e Martulkovit në lidhje me kontaktin e parë që ushtria serbe pati me qytetarët e qytetit të tij të lindjes, Veles, në vjeshtë të vitit 1912	118
Fig.59. Ndryshimet e emrave: nga Uskub në Skopje	118
V-6. Mbreti Petar i Serbisë u premtonte drejta të barabarta të gjithë njerëzve që jetojnë në territoret e aneksuara nga Serbia, pavarësisht se mund të kenë origjinë të ndryshme etnike	119
V-7. Mbreti Nikolla i Malit të Zi premtonte tolerancë fetare për katolikët dhe myslimanët, pas nënshkrimit të Traktatit të Londrës, më 21 Nëntor 1913	119
V-8. Artikull në një gazetë rumune që flet për reagimin e popullit në krahinën e sapoaneksuar të Dobruhës Jugore, në përfundim të Luftës së Dytë Ballkanike	119
V-9. Interesat kombëtarë bullgarë	120
Vb. Pasojat ekonomiko-shoqërore	121
Tab.16: <i>Të vvarët dhe viktimat në Luftën Ballkanike</i>	121
Fig.60. <i>Apoteza e Luftës Ballkanike</i> – karikaturë rumune	121
V-10. Humbjet e ushtrisë serbe në Luftërat Ballkanike	122
V-11. Lufta e Parë Botërore: Luftë e një lloji tjetër	122
V-12. Serbia e Re – Rezultatet nga regjistrimi i popullsisë	122
Fig.61 dhe fig.62. Refugjatë	123
V-13. Numri dhe sistemimi i refugjatëve në Bullgari, sipas raportit të Kryeministrit V. Radoslavov në Asamblenë e 17-të Kombëtare	123
V-14. Refugjatë myslimanë në Selanik	123

Tab.17: Emigrantët ballkanas në Turqi	124
V-15. Pasojat ekonomike për Selanikun, sipas këndvështrimit të "Federatës Socialiste të Selanikut", 1913	124
Vc. Pasojat ideologjike	125
V-16. Pjesë nga një libër për klasat e pesta të shkollës fillore, më 1914	125
Fig. 63. Kopertina e një libri shkollor për klasat e pesta	125
V-17. Koment kritik për librat shkollorë grekë, marrë nga një raport i pedagogut dhe mbështetësit të gjuhës së folur, D. Glinos, shkruar më 1926	125
V-18. Artikull në shtypin malazez rreth dorëzimit të Shkodrës tek Fuqitë e Mëdha, prill 1913	126
V-19. Radikalizimi i ndjenjave kombëtare në Bullgari sipas poezive të Ivan Vazovit	126
V-20. Fragment nga kujtimet e Mihail Magjarovit, politikan bullgar i Partisë Popullore, ku shpreh hidhërimin për vdekjen e djalit të tij	127
V-21. Shkrimtari shumë i njohur kroat, Antun Gustav Matos, bën një përshkrim të fillimit të Luftës së Parë, në të cilin përziën hidhërimin për humbjen e miqve të tij serbë që vdiqën në luftë, me interpretime ideologjike tepër të skajshme	128
V-22. Rezultatet e Luftës sipas Komisionit Ndërkombëtar për Hetimin e Shkaqeve dhe Zhvillimin e Luftërave Ballkanike	128
V-23. Rajoni i Kilkisit, pas Luftërave Ballkanike	129
A. Ndjenjat e një turku, Ibosh Agës	129
B. Takim me një bullgar	129
V-24. <i>Frika</i> . Roman nga Nexhati Xhumali, mbi pasojat e Luftërave Ballkanike	130
Harta 4: <i>Europa Juglindore pas Luftërave Ballkanike</i>	132
Bibliografia	133

Luftërat Ballkanike të viteve 1912-1913 janë ngjarje me rëndësi të veçantë për historinë e Europës Juglindore të shekullit të 20-të. Pasojat afatgjata të këtyre luftërave kanë ndikuar në zhvillimet politike, ekonomiko-shoqërore dhe kulturore të rajonit për disa dhjetëvjeçarë me radhë dhe disa nga këto pasoja, janë ende edhe sot subjekt i diskutimeve akademike, madje edhe atyre publike. Historiografitë e shteteve të përfshira në këto luftëra kanë dhënë interpretime kontradiktore, të cilat ndryshojnë jo vetëm nga njëri shtet në tjetrin, por edhe brenda një shteti. Në shtete të tilla si Bullgaria dhe Turqia, trauma e humbjes bëri që të kërkoheshin 'përgjegjësitë' për këtë, ndërkohë që 'shkaqet' e luftës kërkoheshin tek politika. Për arsye të ndryshme, në Serbi dhe Greqi, si vende fituese të luftës, Luftërat Ballkanike u interpretuan si të integruara në ngjarjet e tjera të mëvonshme, si Lufta e Parë Botërore, në rastin e Serbisë, ose Lufta në Azinë e Vogël, në rastin e Greqisë.

Rrënjët e Luftërave Ballkanike shtrihen më herët në kohë, qysh te pasojat e luftës ruso-turke të vitit 1877-1878, e cila shënoi përfundimin e Krizës Lindore të viteve 1875-1878, krizë që ishte nga më të ashprat në historinë e së ashtuquajturës Çështje Lindore. Kjo Çështje pati tri shkaqe kryesore: përplasjet diplomatike midis Fuqive të Mëdha për ndikim në territoret osmane; rënien e shkallëshkallshme të Perandorisë së sulltanit; si dhe lëvizjet për çlirim kombëtar të popujve të Ballkanit, që synonin krijimin e shteteve të tyre kombëtare. Kriza e viteve 1875-1878 u zgjidh nga Fuqitë e Mëdha në Kongresin e Berlinit. Ky kongres shpalli pavarësinë e Malit të Zi, Rumanisë dhe Serbisë, që përfituan territore të reja, ashtu si edhe Greqia dhe, nga ana tjetër, u krijua Principata Bullgare dhe Provinca Autonome e Rumelisë Lindore. Gjithashtu, reforma dhe autonomia duhej të zbatoheshin në territoret e tjera europiane në zotërim të Portës së Lartë, si në Shqipëri, Maqedoni, Epir etj. Qiproja u la nën administrimin britanik, ndërkohë që Austro-Hungaria pushtoi Bosnjë-Hercegovinën dhe Novi-Pazarin.

Megjithatë, Kongresi i Berlinit krijoi një sërë konfliktesh dhe tensionesh midis kombeve të Ballkanit sepse, kur vendosi kufijtë e rinj, ai nuk ndoqi parimin modern të kombësisë. Në fakt, për shumë vende ishte e pamundur që ta ndiqje këtë parim, sepse disa kombësi kishin jetuar së bashku për shekuj me radhë, kështu që, asnjë nga kombet e Ballkanit nuk e arriti bashkimin kombëtar brenda një shteti dhe ky bashkim u bë qëllimi kryesor i politikave të jashtme të këtyre vendeve. Kjo dëshirë solli si pasojë një sërë krizash: bashkimin e Rumelisë Lindore me Bullgarinë dhe, si rrjedhojë, luftën serbo-bullgare të vitit 1885, luftën greko-turke të vitit 1897, kryengritjen në Maqedoni në vitin 1903, aneksimin e Bosnje-Hercegovinës nga Austro-Hungaria, shpalljen e pavarësisë së Bullgarisë më 1908, kryengritjet shqiptare të viteve 1910-1912 dhe tensione të tjera më të vogla.

Pavarësisht nga kjo, prirja kryesore në historinë e vendeve të Ballkanit ishte zhvillimi paqësor dhe modernizimi i tyre. U bënë përpjekje për vendosjen e institucioneve dhe sistemeve politike moderne, liberale e kushtetuese, u bënë përpjekje, gjithashtu, për krijimin e një rrjeti të gjerë komunikimi, duke u përqendruar në ndërtimin e hekurudhave dhe rrugëve, ngritjen e industrisë dhe vendosjen e lidhjeve funksionale tregtare, të brendshme dhe të jashtme. Në çdo këndvështrim, vendet e Ballkanit synonin integrimin e tyre në botën europiane. Kjo solli një shpirt konkurrence dhe përparimi. Zhvillimi i kulturës kombëtare ishte një nga fushat kryesore që duhej modernizuar; për më tepër, kultura ishte hapësira ku pati më shumë konkurrencë. Në këtë fushë shteti veprroi si ndërtuesi kryesor i identitetit kombëtar. Ndërkohë që të gjitha kombet e Ballkanit i krijuan shtetet e tyre kombëtare, tashmë ishte koha që këto shtete të forconin vetë kombin. Ndër mjetet më të përdorura për këtë qëllim ishin arsimit publik, festat kombëtare, ceremonitë dhe festimet, shërbimi ushtarak dhe kishat kombëtare. Fryma kombëtare mbizotëronte në çdo ngjarje dhe veprimtari.

Në të njëjtën kohë, të gjitha shtetet e Ballkanit u përpoqën të forconin ekzistencën e tyre duke krijuar mundësi për përfitime territoriale në të ardhmen, në kurriz të fqinjëve dhe, kryesisht, të Perandorisë Osmane. Motivimi për këto veprime gjendej që nga realiteti etnografik, gjeopolitik, ekonomik dhe deri te të drejtat historike dhe kulturore. Mjetet më të efektshme të kësaj politike të nacionalizmit shtetëror ishin shkollat “milet” dhe institucionet shoqërore të provincave osmane në Europë; për këtë qëllim u shfrytëzua dhe përplasja midis Patriarkanës së Stambollit dhe Ekzarkatit Bullgar. Gjithashtu, këto veprime mbështeteshin nga lloje të ndryshme nismash qytetare dhe irredentiste.

Gjatë dhjetëvjeçarit të parë të shekullit të 20-të, situata në Europë e nxiti edhe më tej këtë zhvillim. Krijimi i dy blloqeve ushtarake kundërshtarë, Antantës dhe Fuqive të Qendrës, ndikoi thellë në marrëdhëniet ndërbalkanike. Gjithashtu, gara për armatim dhe militarizmi u bënë tipar karakteristik i shoqërisë në Europën Juglindore. Buxheti i luftës i qeverive në Europën Juglindore arriti një të tretën e të gjitha shpenzimeve të këtyre shteteve. Ushtritë u dyfishuan në numër dhe u blenë nga Europa armatime të reja. Çdo gjë ishte përgatitur për luftë. Nën një trysni të përhershme të ushtruar nga ana e Antantës, dhe kryesisht nga ana e Rusisë, ideja për krijimin e një *bashkimi ballkanik*, i cili mund të zgjidhte problemet e shteteve ballkanike nëpërmjet bashkëpunimit, u bë tepër e përhapur. Ndërkohë, lufta italo-turke e vitit 1911-1912, prej së cilës Italia pushtoi Libinë dhe Ishujt e Dodekanezit, si dhe paqëndrueshmëria e vazhdueshme në territoret e Perandorisë Osmane në Europë, i nxitën edhe më shumë politikanët ballkanas drejt luftës.

Shpërbërja e Perandorisë Osmane u përshpejtua pas revolucionit të Turqve të Rinj të vitit 1908. Nacionalizmi turk i Komitetit për Bashkim dhe Përparim shtoi më shumë urrejtjen e të krishterëve, madje armiqësoi edhe ata që tradicionalisht i kishin qëndruar besnikë regjimit, shqiptarët. Kryengritja shqiptare e vitit 1911 paralajmëroi ndryshime thelbësore në drejtpeshimin e pushtetit në Ballkan. Fuqitë e Mëdha, veçanërisht Italia dhe Austro-Hungaria ishin të interesuara për fatin e Shqipërisë, ndërkohë që shtetet fqinje në Ballkan kishin synime territoriale ndaj këtij vendi. Udhëheqësit shqiptarë, përpara tmerrit të ndarjes midis fqinjëve të tyre - gjë tepër e mundur pas humbjes së turqve në luftën italo-turke - vendosën të organizonin një kryengritje të përgjithshme, në mënyrë që të fitonin autonominë e tyre. Në mes të korrikut të vitit 1912, kryengritësit shqiptarë kishin dalë fitues ndaj trupave turke dhe, më 30 korrik, kërkuan shpërndarjen e parlamentit turk brenda 48 orëve.

Në shkurt të vitit 1912 u nënshkrua një aleancë midis Serbisë dhe Bullgarisë dhe në maj të po atij viti, një marrëveshje e ngjashme u nënshkrua midis Greqisë dhe Bullgarisë. Në gusht të vitit 1912, midis Bullgarisë dhe Malit të Zi u arrit një marrëveshje gojore. Përpjekjet për të përfshirë edhe Rumaninë në Lidhjen Ballkanike dështuan. Kjo lidhje u krijua nën kontrollin e rreptë të Antantës dhe planet e saj ishin që ajo të përdorej në luftën botërore që po përgatitej, por interesat e Lidhjes Ballkanike i ndryshuan këto plane. Këto shtete ndërmorën nismën të ushtronin trysni mbi qeverinë turke, për reforma dhe autonomi në Shqipëri dhe Maqedoni. Kur Porta e Lartë nuk i pranoi këto kërkesa, në fillim të tetorit të vitit 1912 nisi lufta, pavarësisht nga përpjekjet e Fuqive të Mëdha për ta shtyrë atë.

Deri në fillim të nëntorit, kur faza e parë e luftës kishte mbaruar, Lidhja Ballkanike kishte dalë fitimtare. Ushtria bullgare i ishte afruar Stambollit dhe Selanikut, ushtria greke hyri në qytetin e Selanikut dhe shtiu në dorë pjesë të Epirit dhe Maqedonisë, ushtria serbe mori Kosovën, Novi-Pazarin, Shqipërinë Veriore dhe pjesë të Maqedonisë. Ushtria malazeze mori pjesë të Sanxhakut, të Metohisë, si dhe Shkodrën. Flota greke bllokoi komunikimin osman në detin Egje, ndërsa flota bullgare bëri të njëjtën gjë në Detin e Zi. Në fund të nëntorit u vendos armëpushimi, por Greqia nuk e pranoi dhe vazhdoi luftën duke marrë ishujt Limnos, Lesbos, Kios dhe Samos, në Egjeun Lindor dhe përparoi në Shqipërinë Jugore.

Bisedimet për paqe nisën në fillim të dhjetorit 1912, në Londër, ku ambasadorët e Fuqive të Mëdha mbajtën një konferencë rreth kushteve të paqes. Aleatët ballkanikë u munduan të përfitonin të gjitha territoret osmane në Europë, në perëndim të vijës Midia-Rodosto, si dhe ishujt e Egjeut, duke përfshirë këtu edhe ishullin e Kretës. Porta e Lartë sugjeroi që t'i jepte autonominë Shqipërisë dhe Maqedonisë, por pa humbur territore. Marrëveshja e propozuar nga Fuqitë e Mëdha ishte e ngjashme me atë të propozuar nga

aleatët ballkanikë. Kjo gjë shkaktoi një grusht shteti në Stamboll dhe qeveria e re i ndërpreu negociatat dhe, në mes të janarit të vitit 1913, filloi përsëri veprimet luftarake.

Faza e dytë e luftës zgjati për gati tre muaj. Kundërsulmet turke në Trakinë Lindore u zbrapsën nga ana e ushtrisë bullgare; ushtria malazeze mori Kalanë e Shkodrës, ushtria greke Kështjellën e Janinës dhe ajo bullgare Adrianopojën.

Negociatat e paqes rifilluan në Londër dhe, më 17 maj 1913, u nënshkrua marrëveshja e paqes. Aleatëve iu dhanë të gjitha territoret turke në Europë, në përfundim të vijës Midia-Enos, gjithashtu edhe ishulli i Kretës. Aleatët tashmë duhet të ndanin midis tyre fitimet e luftës dhe ky problem thelbësor solli edhe shpërbërjen e Lidhjes Ballkanike. Ndërkohë, Rumania mëtonte të kompesohej me Dobrukhën Jugore. Në fillim, Bullgaria nuk pranoi t'ia përmbushte këtë kërkesë, por në prill të vitit 1913, në Konferencën e Shën Peterburgut pranoi t'i jepte asaj qytetin e Silistrës. Gjithsesi, ndarja e plaçkës së luftës ende nuk kishte përfunduar.

Burrat e shtetit në Ballkan përdorën të gjitha argumentet e mundshme për të fituar sa më shumë territore. Molla e sherrit ishte Maqedonia, ku vendosja e kufijve doli një problem pothuajse i pazgjydhshëm. Ndërkohë që ndarja midis Serbisë dhe Greqisë ishte më e lehtë, synimet e Bullgarisë cenonin zonat e pushtuara nga Greqia dhe Serbia. Në Ballkan, partitë opozitare ishin tepër radikale dhe kërkonin një luftë tjetër, por kësaj here kundër aleatëve të mëparshëm. Organizatat irredentiste kërcënuan me vdekje ministrat e tyre, nëse ata pranonin të bënin lëshime. Pavarësisht nga këto, qeveritë u munduan të merren vesh dhe të mundësonin marrëveshje midis ushtrive për caktimin e kufijve dhe, në shumë aspekte, qenë të suksesshme. Tensioni gjithmonë në rritje u shfaq në përplasje të vogla midis aleatëve.

Më 19 maj 1913, Greqia dhe Serbia nënshkruan një pakt për aleancë dhe rregullim të përgjithshëm të territoreve. Përpjekja ruse për të mbajtur një konferencë tjetër me kryeministrat ballkanas në Shën Peterburg, për zgjidhjen e mosmarrëveshjeve territoriale, ishte e vonuar dhe jo e efektshme. Më 16 qershor 1913, mbreti Ferdinand urdhëroi gjeneralin Savov të sulmonte frontin serb dhe atë grek në Maqedoni. Lufta e Dytë Ballkanike (midis aleatëve) filloi. Greqia, Serbia dhe Mali i Zi i shpallën luftë Bullgarisë dhe u mbështetën edhe nga Rumania. Gjithashtu, Perandoria Osmane i drejtoi ushtritë e saj kundër Bullgarisë. Pas më shumë se një muaji luftimesh të përgjakshme, Fuqitë e Mëdha ndërhyjnë përsëri dhe ndalën veprimet ushtarake. Traktatet e Bukureshtit dhe të Stambollit vendosën rregullimin e ri të territoreve në Europën Juglindore. Rumania mori Dobrukhën Jugore. Serbia mori Kosovën, Novi-Pazarin dhe Maqedoninë e Vardarit. Greqia mori Epirin dhe Maqedoninë e Egjeut dhe ishullin e Kretës. Mali i Zi aneksoi qytetet e mëposhtme: Pljevlja, Bijello Polje, Berane, Rozhaje, Plavë, Pejë dhe Gjakovë. Bullgaria mori Maqedoninë e Pirinit dhe Trakinë Perëndimore. Perandoria Osmane rimori Trakinë Lindore. Shqipëria u shpall shtet i pavarur.

Luftërat Ballkanike krijuan një situatë të re në gadishull. Asnjë nga këto shtete nuk ishte plotësisht i kënaqur me kufijtë e rinj, por kjo pakënaqësi ishte më e theksuar për Perandorinë Osmane, Bullgarinë dhe Shqipërinë. Greqia kërkonte ishujt e Egjeut, Serbia donte një dalje në det dhe Bosnjë-Hercegovinën; Mali i Zi kërkonte Shkodrën dhe Rumania kishte pretendimet e saj në Transilvani dhe Besarabi. Këto synime karakterizonin politikën e shteteve ballkanike në fillim të Luftës së Parë Botërore, e cila nisi në Ballkan dhe u konsiderua nga shumë bashkëkohës dhe historianë si lufta tjetër ballkanike, por kësaj here me përfshirjen e Fuqive të Mëdha.

Në të njëjtën kohë, Luftërat Ballkanike ngjallën urrejtje, dyshim dhe frikë tek popujt e Ballkanit. Rrëfenjat kombëtare zëvendësuan kujtimet vetjake dhe ndjenjat e përbashkëta dhe krijuan për kombet fqinjë imazhin e armikut. Trauma psikologjike e luftës, e cila kishte ekzistuar për shumë vite në të gjitha shtetet ndërluftuese, u përforcua nga një traumë e re, e cila u shkaktua nga Lufta e Parë Botërore dhe ishte tepër e fortë në Perandorinë Osmane dhe Bullgari. Ajo u mbryjt për dekada me radhë nga familjet e refugjatëve dhe ndikoi në kujtesën kolektive të çdo kombi në Ballkan. Në këtë kontekst, luftërat forcuan ndjenjat dhe identitetin kombëtar, duke forcuar idenë e solidaritetit kombëtar dhe fatit të përbashkët.

Qëllimi i këtij libri pune është që të ndryshojë mënyrën tradicionale të paraqitjes së Luftërave Ballkanike në shkollat dhe univeristete, si ngjarje kryesive politike, ku personazhet kryesorë janë mbretër, ministra dhe

gjeneralë. Sigurisht që ata luajtën rol të rëndësishëm, por veprimet ushtarake u zbatuan nga njerëz të rangjeve më të ulëta; njerëz të cilët në jetën normale ishin civilë. Gjithashtu, luftërat ndikuan në jetën e përditshme të të gjithë shoqërisë. Ideja e përgjithshme se lufta është diçka që ka të bëjë vetëm me beteja, fitore dhe humbje, është larg asaj që ndodh në realitet, ku njerëzit e zakonshëm vuajnë në kurriz vështirësitë e luftës, duke patur edhe frikën e humbjes së të afërmeve të tyre. Në ato kohë të vështira ka patur veprime mizore dhe krime, por, gjithashtu, akte humanizmi dhe solidariteti. Madje edhe në llogore, edhe gjatë armëpushimit, marrëdhëniet njerëzore zhvilloheshin midis vijave të luftimit, si pasojë e vuajtjes së përbashkët.

Ideja jonë është që të paraqesim krahasim për krahasim aspektet e ndryshme të luftërave dhe mënyrën me të cilën ato u perceptuan nga grupe të ndryshme në Europën Juglindore. Metoda krahasuese do të na bëjë të mundur të kuptojmë këndvështrimet e ndryshme për proceset historike, duke mbajtur parasysh jo vetëm qëndrimet e ndryshme të shteteve dhe kombeve, por, gjithashtu, edhe rrymat e ndryshme brenda një shoqërie që përkufizohet si "homogjene". Duke krahasuar këndvështrimet e ndryshme të përvijuara në atë kohë, por edhe ato më të vonshmet, më modernet, do të shmangim iluzionin e një historie të vetme, ku relativiteti i "së vërtetës" shihet si pengesë për të kuptuar të shkuarën.

Ky libër duhet të lexohet paralelisht me tre librat e tjerë dhe duke përqasur njohuritë që jepen. Së pari, sepse ai është vazhdimësi e librit të parë, i cili përshkruan fillimet e shpërbërjes së Perandorisë Osmane. Së dyti, sepse ai ka ndërlidhje me librin e dytë, i cili ndjek procesin e krijimit të kombeve në Europën Juglindore. Luftërat Ballkanike ishin një episod i rëndësishëm në konsolidimin e shteteve kombëtare në Ballkan dhe në kulmimin e nacionalizmit antagonist. Së fundi, libri i katërt, i cili mbulon periudhën e Luftës së Dytë Botërore mund të përdoret si një pikë referimi, në mënyrë që të kuptohen më mirë dukuritë dhe përvojat e luftës në shekullin e 20-të.

Kronologji

Viti	Muaji	Ngjarja
1911	Verë	Rigjallërimi i lëvizjes kombëtare shqiptare
	Mesi i korrikut	Sulmi i Organizatës së Brendshme Revolucionare Maqedonase (OBRM) në Shtip, Maqedoni. Raprezaljet osmane nxisin fillimin e bisedimeve midis Bullgarisë dhe Serbisë.
	16 shtator	Italia i shpall luftë Perandorisë Osmane që të marrë Libinë
1912	16 maj	Arrihet marrëveshja sekrete bullgaro-greke për aleancë mbrojtëse
	21-27 maj	Italia merr lshujt Dodekanezë
	19 korrik	Sulm i organizatës OBRM në Kozan, Maqedoni. Ndëshkimet osmane mbushin me zemërim shtetet e krishtera në Ballkan
	30 korrik	Kryengritësit shqiptarë kërkojnë që të shpërndahet brenda 48 orësh parlamenti osman dhe paraqesin kërkesat e tyre të veçanta për autonomi (katër vilajetet e Shkodrës, Kosovës, Janinës dhe Manastirit të bashkohen në një provincë; shqiptarët të kryejnë shërbimin ushtarak vetëm në vendin e tyre; gjuha e administratës dhe shkollave të jetë shqipja; të gjithë shqiptarët të kenë të drejtën e mbajtjes së armëve).
	(rreth) 15 gusht	Arrihet marrëveshja gojore midis Bullgarisë, Serbisë dhe Malit të Zi: Bullgaria i jep hua ushtarake Malit të Zi dhe paguan ushtrinë malazeze në kohë lufte. Mali i Zi pranon të sulmojë Portën e Lartë, pa u provokuar prej saj.
	15 shtator	Nga qeveria serbe, dërgohet në ambasadat e saj udhëzimi sekret me nr.5669, për përfshirjen e Ohrit dhe Prilepit në shtetin serb.
	17 shtator	Ultimatum i Lidhjes Ballkanike (Bullgarisë, Greqisë, Malit të Zi, Serbisë), drejtuar Portës: për autonomi të menjëhershme të Maqedonisë, sipas Traktatit të Berlinit. Shpallet gjendja e jashtëzakonshme në Turqi dhe në vendet e Ballkanit (më 18 shtator).
	18 shtator	Krijohen 70 çeta të vogla me veprimtarë të OBRM-së në Sofje, për aksione zbulimi dhe sabotimi në Maqedoni dhe Traki.
	22 shtator	Arrihet një pakt ushtarak sekret midis Bullgarisë dhe Greqisë.
	23 shtator	Nga refugjatë të udhëhequr prej gjeneralit Petar Darvingov, krijohen NJVN-të (Njësitë Vullnetare të Ndihmës) Maqedoni-Adrianopojë - rreth 14 600 veta.
	26 shtator	Ushtria malazeze sulmon forcat ushtarake të Portës së Lartë.
	28 Shtator	Ushtria malazeze merr Bijello Poljen.

Viti	Muaji	Ngjarja
1912	2 tetor	Nënskruhet Traktati i Paqes midis Italisë dhe Perandorisë Osmane në Uçi.
	3 tetor	Porta e Lartë nuk pranon ultimatumit dhe ndërpret marrëdhëniet diplomatike me Bullgarinë, Malin e Zi dhe Serbinë, por përqipet të përmirësojë marrëdhëniet me Greqinë.
	4 tetor	Perandoria Osmane u shpall luftë Aleatëve. Të nesërmen, Bullgaria, Greqia, Mali i Zi dhe Serbia (më 7 tetor) i shpallin luftë Portës. Fillojnë veprimet ushtarake. Rumania shpallet asnjansë.
	7-15 tetor	Trupat bullgare marrin Rodopet Perëndimore dhe ndalin kundërmësymjen osmane (15-25 tetor).
	8-13 tetor	Armata e Parë dhe e Tretë Bullgare thyjnë vijën e parë të frontit osman në Eskipolos-Petra, marrin Lozengradin dhe Armata e Dytë Bullgare rrethon Adrianopojën. Më 13 tetor, ushtria serbe merr Shkupin, Kumanovën, Velesin dhe Shtipin, në Maqedoni.
	9-10 tetor	Ushtria greke fiton betejën e Sarantaporës.
	15 tetor	Në territoret e reja në Maqedoni dhe Kosovë vihet në zbatim sistemi administrativ serb; ushtria malazeze merr Pljevljën.
	16 tetor	Për herë të parë në historinë ushtarake, prej forcave ajrore bullgare bombardohet nga avionët fortësia e Adrianopojës.
	17 Tetor	Ushtria malazeze merr Pejën.
	17-20 tetor	Armata e Parë dhe e Tretë Bullgare thyjnë vijën e dytë mbrojtëse osmane Ljule-Burgas-Bunarhissar.
	19-20 tetor	Ushtria greke fiton betejën e Janicës.
	27 tetor	Në Rumani krijohet qeveria e re, e drejtuar nga Titu Maioresku.
	28 tetor	Ushtria greke hyn në Selanik (i cili u dorëzua më 27 tetor), në mëngjes, dhe Divizioni Bullgar Rila hyn në qytet, mbasdite. Fillon mosmarrëveshja për Selanikun.
	29 tetor	Porta e Lartë i kërkon Sofjes armëpushim, por qeveria bullgare, e detyruar nga mbreti Ferdinand I e shpërfill këtë propozim dhe ua mban të fshehur Aleatëve.
	1 nëntor	Në Rodope fillon procesi i konvertimit të Pomakëve në të krishterë. Në dhjetor dërgohet atje një mision kishtar bullgar.
	4-5 nëntor	Armata e Parë dhe e Tretë Bullgare sulmojnë pa sukses vijën e tretë të frontit mbrojtës osman në Çatalxha.

Viti	Muaji	Ngjarja
1912	4-9 nëntor	Deklaratat e Komitetit Qendror të OBRM-së kundër veprimtarisë serbe dhe asaj greke në Maqedoni.
	9 nëntor	Në territoret e reja fillon të veprojë administrata bullgare.
	14 nëntor	NJVN Maqedoni-Adrianopojë thyen forcat osmane në Trakinë Perëndimore.
	18 nëntor	Shoqata rumuno-maqedonase shtyn qeverinë që të veprojë.
	20 nëntor	Armëpushim ndërmjet Aleatëve dhe Portës. Greqia nuk pranon armëpushimin dhe vazhdon veprimet ushtarake në Epirin e Veriut
	20-21 nëntor	Konflikti i parë midis trupave bullgare dhe greke pranë Selanikut, i cili u zgjidh në fund të muajit.
	28 nëntor	Një kongres kombëtar, i mbledhur në Vlorë, shpall pavarësinë e Shqipërisë.
	3 dhjetor	Beteja greko-turke në det, pranë ishullit Elli.
	3-24 dhjetor	Konferenca e Paqes e Londrës. Aleatët kërkojnë të gjitha provincat osmane në Europë, në perëndim të vijës Midio-Rodosto, si dhe Kretën. Porta propozon t'i japë autonominë Maqedonisë dhe nuk pranon të lëshojë territore. Ditën e Krishtlindjeve, Porta e Lartë largohet nga negociatat; Fuqitë e Mëdha ushtrojnë trysni ndaj saj (nota e 4 janarit 1913) dhe propozimet e Aleatëve pranohen. Konferenca e Ambasadorëve në Londër shpall se Shqipëria duhet të bëhet shtet i pavarur (20 dhjetor).
	8-17 dhjetor	Në Kostandinopojë shkon një mision sekret bullgar, për të arritur paqe veçmas me Perandorinë Osmane.
1913	5 janar	Beteja greko-turke në det, në Limnos.
	16 janar	Protokolli bullgaro-rumun në Londër, për të rregulluar kufirin e dy vendeve në Dobrukhë. Nën trysninë e Ruisë, Sofja është e gatshme të rishikojë kufirin.
	21 janar	Porta e Lartë shkel armëpushimin dhe fillon veprimet luftarake me parullën "Sofjen ose vdekje!"
	26-28 janar	Fillojnë kundërsulmet osmane në Galipoli e Çatalxha dhe trupat bullgare zbrapsin zbarkimin në Sharkjoi.
	30 janar - 2 shkurt	Në Sofje, negociatat bullgaro-rumune për çështjen e Dobrukhës dalin pa sukses.
	5 shkurt	Përtërihet traktati i fshehtë midis Rumanisë dhe Austro-Hungarisë.

Viti	Muaji	Ngjarja
1913	21 shkurt	Ushtria greke merr Janinën. Ndodhin incidentet bullgare-greke në Nigrita.
	5 mars	Në Selanik vritet mbreti i Greqisë, Georgi i Parë.
	11-13 mars	Ushtria bullgare merr Adrianopojën.
	18 mars - 26 prill	Me Fuqitë e Mëdha zhvillohet Konferenca e Shën Peterburgut për çështjen e Dobruxhës. Bullgaria i lëshon Rumanisë, Silistrën dhe garanton privilegjet e vllëve në Maqedoni, porgjendja mbetet e tensionuar
	10 prill	Ushtria malazeze merr kalanë e Shkodrës.
	11 Prill	Ushtria malazeze pushton Shkodrën.
	13 prill	Armëpushim midis Portës dhe Lidhjes Ballkanike.
	22 prill	Nënshkruhet protokollin greko-serb, i cili pasohet nga një pakt ushtarak (1 maj 1913).
	1 Maj	Mali i Zi lëshon Shkodrën nën ultimatumit e forcave ushtarake të Fuqive të Mëdha.
	17 maj	Konferenca e Paqes në Londër.
	19 maj	Marrëveshja greko-serbe në Selanik.
	19-21 maj	Në Selanik, takimet e komisionit bullgare-grek për përcaktimin e kufijve arrijnë mirëkuptimin. Në fund të muajit përfundon caktimi i kufijve, me disa përjashtime.
	26 Maj	Mali i Zi mbështet Serbinë në luftën kundër Bullgarisë dhe dërgon një njësi me 12 000 ushtarë në ndihmë të saj.
	30 maj	Serbia shkëput lidhjet hekurudhore me Bullgarinë.
	1 qershor	Jep dorëheqjen kryeministri bullgar Iv. Ev. Geshov, i cili zëvendësohet nga Stojan Danev. Në Beograd jep dorëheqjen kryeministri N. Pashiq. Këto veprime bëhen për të ushtruar trysni mbi Rusinë, në lidhje me vendimin që do të merret në konferencën e paqes.
	5-13 qershor	Përplasje ushtarake midis forcave bullgare dhe atyre serbe në rrethinat e Zietovos.
	15 qershor	Në Tikvesht, pas shpinës së ushtrisë serbe fillon kryengritja e OBRM-së, me miratimin e Komandës së Përgjithshme Bullgare.
	16 qershor	Me urdhër të mbretit Ferdinand I, trupat bullgare sulmojnë ushtrinë serbe, në mënyrë që t'u vijnë në ndihmë kryengritësve. Trupa të tjera bullgare marrin portin e Lefteras dhe bombardojnë anijet greke që ndodhen atje. Fillon Lufta e Dytë Ballkanike.
	18 qershor	Qeveria bullgare ndërpret të gjitha veprimet ushtarake dhe zëvendëson gjeneralin kryekomandant, me gjeneralin proruse, Radko Dimitriev. Qeveria ruse propozon mbajtjen e një konference.
	19-21 qershor	Beteja midis Bullgarisë dhe Greqisë në Kukush/Kilkis.

Viti	Muaji	Ngjarja
1913	21 qershor - 11 korrik	Mësymja greke në Maqedoninë Lindore arrin në Simitle (13 korrik), ku ndalet nga ushtria bullgare. Më 15 korrik, ushtria greke merr Trakinë Perëndimore.
	22-28 qershor	Ushtria bullgare merr Pirotin e Serbisë.
	28 qershor	Rumania i shpall luftë Bullgarisë dhe më 5 korrik pushton Bullgarinë Veriore, pa hasur qëndresë. Më 11 korrik, Austro-Hungaria ndalon përparimin e forcave rumune.
	30 qershor	Porta e Lartë fillon përparimin e trupave në Trakinë Lindore dhe merr Adrianopojën (10 korrik).
	3 korrik	Ushtria rumune pushton Varnën e Bullgarisë më 6 korrik. Një njësi trupash kalorësie rumune arrin në Sofje.
	4 korrik	Në Bullgari krijohet një qeveri e re proaustriake, e udhëhequr nga Vasil Radoslavovi.
	13 korrik	Kryengritja e popullsisë myslimane në Trakinë Perëndimore kundër trupave bullgare që po tërhiqeshin – “Republika Gjurmurxhina/Komotini”
	15-17 korrik	Kundërmësymje e forcave bullgare kundër ushtrisë greke pranë Kresnas.
	29 korrik	Konferenca e Ambasadorëve vendosi që Shqipëria të bëhej “principatë e pavarur sovraane”. Fuqitë e Mëdha zgjedhin princin Vilhelm Vid, një kapiten ushtarak gjerman 35 vjeçar, për të qenë sundimtari i Shqipërisë. Më 3 shtator 1914, Princ Vidi largohet nga vendi.
	17 korrik - 16 gusht	Konferenca e Paqes në Bukuresht; armëpushimi arrihet më 18 korrik.
	25 korrik -15 gusht	Ushtria rumune largohet nga Bullgaria.
	16 shtator	Marrëveshja e Paqes e Stambollit ndërmjet Bullgarisë dhe Portës së Lartë. Kjo e fundit rimerr Trakinë Lindore, me rregullime të kufirit në dobi të Bullgarisë, ndërkohë që Bullgaria merr Trakinë Perëndimore.
	1 nëntor	Nënskruhet në Athinë Traktati i Paqes midis Greqisë dhe Portës së Lartë.
	19 nëntor	Protokolli i Firences. Komisioni i caktuar nga Konferenca e Ambasadorëve në Londër për vendosjen e kufijve, përcakton kufirin jugor të Shqipërisë, duke i dhënë Shqipërisë Korçën dhe Gjirokastrën, të pushtuara nga Greqia.

Viti	Muaji	Ngjarja
1914	13 shkurt	Greqia merr të gjithë ishujt e Egjeut Lindor, përveç Imvros, Tenedos dhe Kastellorizos dhe tërheq trupat nga territoret që iu caktuan Shqipërisë.
	28 shkurt	Grekët e Shqipërisë së Jugut (quajtur prej tyre Epiri Verior) shpallin pavarësinë, nën udhëheqjen e G.Ch. Zografit, ish- ministër i jashtëm i Greqisë.
	28 korrik	Në Sarajevë, Bosnjë, vritet princi trashëgimtar, Franc Feridinandi. Vjena i dërgon Beogradit një ultimatum – fillon <i>kriza e korrikut</i> .
	1 gusht	Austro-Hungaria i shpall luftë Serbisë – shpërthen Lufta e Parë Botërore. Të gjitha shtetet e tjera ballkanike shpallen asnjane.